

АНОТАЦІЯ

Новашок Д.О. Ефективний контроль у сучасному міжнародному праві. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 29 «Міжнародні відносини» за спеціальністю 293 «Міжнародне право». – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2024.

Дисертація є першим в українській науці міжнародного права комплексним дослідженням стандартів ефективного контролю в сучасному міжнародному праві.

У дисертаційному дослідженні запропоновано поняття та проаналізовано зміст контролю у міжнародному праві в умовах збройних конфліктів. Визначено зміст та критерії розмежування стандартів суворого та ефективного контролю як елементів атрибуції державі відповідальності за міжнародно-протиправні діяння. Охарактеризовано стандарт загального контролю та його застосування для визначення характеру збройного конфлікту, а також у процесі притягнення індивідів до міжнародної кримінальної відповідальності.

У дисертації проаналізовано особливості міжнародно-правової кодифікації стандартів атрибуції державі поведінки недержавних суб'єктів, які знаходяться під її контролем. Встановлено специфіку застосування стандарту ефективного контролю у практиці ЄСПЛ щодо справ з екстериторіальною юрисдикцією. Надано характеристику особливостям застосування стандарту ефективного контролю для обґрунтування притягнення до відповідальності міжнародних організацій. Охарактеризовано концепції обов'язку запобігти (*duty to prevent*) та належної обачності (*due diligence*) як альтернативи стандарту ефективного контролю.

Встановлено критерії та механізм притягнення до міжнародної відповідальності російської федерації за порушення прав людини на території

ОРДЛЮ. Виокремлено особливості застосування стандарту загального контролю для доведення існування міжнародного збройного конфлікту між російською федерацією та Україною до 24 лютого 2022 року. Визначено роль стандартів контролю у атрибуції російській федерації протиправної поведінки ПВК «Вагнер» на території України.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості застосування здійснених в рамках дисертаційного дослідження: у *науково-дослідній роботі* в ході подальших досліджень міжнародно-правових аспектів застосування стандартів контролю для атрибуції державі міжнародно-протиправної поведінки суб'єктів, які знаходяться під її контролем; у *зовнішньополітичній та дипломатичній роботі*: при притягненні російської федерації та її воєнних злочинців до міжнародно-правової відповідальності за збройну агресію проти України; при представленні позиції українських громадян у позовах проти російської федерації щодо порушення їх прав під час збройного конфлікту на сході України; у *науково-освітньому процесі*: під час підготовки та викладання навчальних дисциплін «Міжнародне публічне право», «Міжнародне кримінальне право», «Міжнародно-правовий захист прав людини», «Відповідальність у міжнародному праві» та ін.

У вступі дисертаційного дослідження надано обґрунтування актуальності обраної теми, сформульовано мету та завдання дисертації, визначено об'єкт та предмет дисертаційного дослідження, зазначено методи, використані для написання дисертації, зазначено наукову новизну дослідження, описано ідеї, які були удосконалені та набули подальшого розвитку, зазначено практичне та теоретичне значення наукової праці, подано особистий внесок дисертанта та апробацію результатів наукової праці, зазначено інформацію про кількість публікацій та структуру і обсяг дисертації, кількість використаних джерел.

Перший розділ «Правова природа стандартів контролю у сучасному міжнародному праві» складається з трьох підрозділів, які містять аналіз змісту

контролю у міжнародному праві, простежено витоки стандартів ефективного, суворого та загального контролю у сучасному міжнародному праві.

Встановлено, що контроль в умовах збройних конфліктів у міжнародному праві можна визначити як здійснення суб'єктом міжнародного права юрисдикції над територією чи особами, не зважаючи на наявність юридичних підстав для здійснення такої юрисдикції, а також настання міжнародно-правової відповідальності для суб'єкта за діяння, вчинені в межах такої юрисдикції. Виявлено, що у сучасному міжнародному праві чітко спостерігається відхід від притягнення до відповідальності на основі суверенітету чи міжнародно-визнаних кордонів, натомість відповідальність встановлюється зважаючи на здійснення контролю над територіями чи особами.

Проаналізовано походження та критерії розмежування стандартів контролю, прийнятих різними міжнародними судовими установами з метою присвоєння державі поведінки сепаратистських угруповань. Виявлено, що стандарт суворого контролю дозволяє визнати збройне угруповання, яке знаходиться під контролем держави, *de facto* органом цієї держави, що надає можливість присвоїти останній відповідальність за усі міжнародно-протиправні діяння перших. Встановлено, що застосування стандарту ефективного контролю є передумовою для притягнення держави до відповідальності за діяння угруповань, які вона безпосередньо контролювала, а не за усю діяльність останніх. Також було з'ясовано, що тест на загальний контроль застосовується для визначення того, чи контроль держави над неурядовими збройними угрупованнями є підставою для визнання збройного конфлікту міжнародним між державою, яка контролює такі угруповання, і державою, проти яких вони ведуть бойові дії.

У другому розділі «Стандарти ефективного контролю у сучасному міжнародному праві», який складається з чотирьох підрозділів, проаналізовано кодифікацію стандарту ефективного контролю, його

застосування до відповідальності міжнародних організацій та відповідальності держави за порушення прав людини.

Визначено, що Комісія міжнародного права використала стандарт ефективного контролю Міжнародного Суду ООН для кодифікації норм щодо присвоєння державі відповідальності за діяння нерегулярних груп, осіб або організацій, які діють під керівництвом, контролем або вказівками держави. Аргументовано зниження рівня контролю, необхідного для присвоєння відповідальності державі, або розробка нових стандартів, які відповідатимуть вимогам ширшого спектру міжнародно-правового регулювання, адже перенесення стандарту ефективного контролю за межі контексту міжнародного гуманітарного права не було одноманітним.

Досліджено роль стандарту ефективного контролю у практиці Європейського суду з прав людини. Виявлено, що ЄСПЛ зайняв проактивну позицію щодо заповнення прогалини у міжнародній відповідальності держави в порівнянні з Міжнародним Судом ООН та Комісією міжнародного права, використовуючи стандарт ефективного контролю у справах про екстериторіальне застосування положень ЄКПЛ. Ефективний контроль держави над територією чи особами за межами її території, який у розумінні ЄСПЛ передбачає значно нижчі критерії необхідного контролю, призводить до встановлення нею юрисдикції щодо захисту основоположних прав і свобод людини і настання відповідальності за їх порушення.

Розкрито особливості застосування стандарту ефективного контролю для присвоєння протиправної поведінки міжнародним організаціям. Виявлено, що стандарт атрибуції передбачає лише встановлення суб'єкта, який несе відповідальність за діяння – держава, міжнародна організація чи обидві одночасно. Обґрунтовано, що найважливішим є не здійснення контролю *de jure*, який визначений резолюціями міжнародних організацій чи домовленостями між державою та міжнародною організацією, а контролю *de facto*, що співвідноситься з практикою атрибуції поведінки державі.

Було проведено порівняльний аналіз концепцій належної обачності та обов'язку запобігти та аргументовано застосування їх як альтернатив стандарту ефективного контролю. Виявлено, що за обов'язком запобігти держава несе міжнародно-правову відповідальність у випадку вчинення особою чи групою протиправного діяння, в той час як дотримання державою належної обачності звільняє її від відповідальності за умови застосування усіх засобів для недопущення порушення, навіть якщо воно саме в результаті було вчинено. Обґрунтовано, що концепції обов'язку запобігти та належної обачності можуть допомогти у подоланні прогалини у відповідальності держави, у випадках, коли стандарти ефективного та загального контролю не дають можливості присвоїти державі поведінку приватних осіб чи груп.

Третій розділ «Застосування стандартів ефективного та загального контролю з метою притягнення російської федерації до відповідальності за збройну агресію проти України», який містить три підрозділи, розкриває особливості застосування стандартів контролю до діянь сепаратистських угруповань на сході України з метою присвоєння їхньої поведінки російській федерації.

Було проаналізовано рішення ЄСПЛ у справі «Україна та Нідерланди проти росії», яке дає можливість встановити, що російська федерація здійснювала ефективний контроль над незаконними збройними формуваннями на сході України, що підтверджується критеріями, які Суд застосував для проведення аналізу, зокрема військова, політична та економічна підтримка сепаратистів. Виявлено, що ефективний контроль росії над так званими «ДНР» та «ЛНР» є підставою для встановлення першою юрисдикції над територіями України і притягнення до відповідальності за порушення прав людини на цих територіях.

Встановлено, що російська федерація здійснювала загальний контроль над так званими «ДНР» та «ЛНР», надаючи їм фінансування, навчання, оснащення та оперативну підтримку, а також беручи участь в координації, плануванні та нагляді над військовими операціями. Наявність такого

контролю доводить наявність міжнародного збройного конфлікту між Україною та росією з 2014 року, що дає можливість застосовувати відповідні норми міжнародного гуманітарного права та притягнути до відповідальності осіб, відповідальних за їх порушення, зокрема в Міжнародному кримінальному суді.

Досліджено особливості застосування стандартів контролю до аналізу характеру відносин між державою та приватними військовими компаніями на прикладі росії та ПВК «Вагнер», що дозволяє встановити і правовий статус останньої як учасника міжнародного збройного конфлікту між Україною та росією, так і визначити можливість притягнення рф до відповідальності за порушення норм міжнародного права, вчинені ПВК. Аргументовано, що найбільш перспективним з точки можливості притягнення рф до відповідальності за діяння ПВК «Вагнер» виглядає застосування стандарту ефективного контролю, який дає можливість встановити відповідальність за окремі порушення, які безпосередньо здійснювались під контролем росії.

Ключові слова: ефективний контроль, відповідальність, юрисдикція, збройний конфлікт, тлумачення норм міжнародного права, Міжнародний Суд ООН, Європейський суд з прав людини, Міжнародний кримінальний суд, міжнародні організації, права людини, агресія, міжнародне гуманітарне право, міжнародне правосуддя, судовий прецедент, російсько-український збройний конфлікт.

ABSTRACT

Novashok D. O. Effective control in the contemporary international law. – Qualification scientific work, manuscript copyright.

Thesis for the degree of Doctor of Philosophy in the field of study 29 «International Relations», programme subject area 293 «International Law». – Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, 2024.

The thesis is the first comprehensive study of the standards of effective control in the contemporary international law in the Ukrainian science of international law.

The thesis proposes the concept and analyzes the substance of control in international law. The substance and criteria for distinguishing the standards of strict and effective control as elements of attribution to the state of responsibility for internationally illegal acts are determined. The standard of overall control and its application to determine the nature of an armed conflict, as well as in the process of bringing individuals to international criminal responsibility, is characterized.

The thesis analyzes the peculiarities of the international legal codification of the standards of attribution to the state of the behavior of non-state entities that are under its control. The author establishes the specifics of the application of the standard of effective control in the practice of the ECtHR regarding cases with extraterritorial jurisdiction. The characteristics of the application of the standard of effective control to justify the prosecution of international organizations are given. The concepts of duty to prevent and due diligence as alternatives to the standard of effective control are characterized.

The criteria and mechanism for bringing the Russian Federation to international responsibility for human rights violations on the territory of the Donetsk and Luhansk oblasts have been established. The features of the application of the general control standard to prove the existence of an international armed conflict between the Russian Federation and Ukraine until February 24, 2022, are

highlighted. The role of control standards in the attribution to the Russian Federation of the illegal behavior of PMC «Wagner» on the territory of Ukraine is determined.

The practical significance of the obtained results lies in the possibility of applying the results of the thesis: in *research work* in the course of further research into the international legal aspects of the application of control standards for the attribution to the state of the internationally illegal behavior of subjects under its control; in *foreign policy and diplomatic work*: when bringing the Russian Federation and its war criminals to international legal responsibility for armed aggression against Ukraine; when presenting the position of Ukrainian citizens in lawsuits against the Russian Federation regarding the violation of their rights during the armed conflict in eastern Ukraine; in the *scientific and educational process*: during the preparation and teaching of the academic disciplines «International public law», «International criminal law», «International legal protection of human rights», «Responsibility in international law», etc.

The introduction of the thesis provides a justification for the relevance of the chosen topic, formulates the purpose and objectives of the thesis, defines the object and subject of the thesis, indicates the methods used in writing the thesis, indicates the scientific novelty of the research, describes the ideas that have been improved and further developed, indicates the practical and theoretical significance of the scientific work, presents the personal contribution of the author and the testing of the results of the scientific work, provides information on the number of publications and the structure and scope of the thesis, and the number of sources used.

The first chapter «Legal nature of standards of control in the contemporary international law» consists of three subsections, which contain an analysis of the content of control in international law, the origins of the standards of effective, strict and general control in modern international law are traced.

It has been established that control in the conditions of armed conflicts in international law can be defined as the exercise by a subject of international law of jurisdiction over territory or persons, regardless of the existence of legal grounds for the exercise of such jurisdiction, as well as the onset of international legal

responsibility for the subject for the act, committed within such jurisdiction. It was found that in the contemporary international law, there is a clear shift away from establishing responsibility based on sovereignty or internationally recognized borders, to responsibility based on the exercise of control over territories or persons.

The origin and criteria for distinguishing the standards of control adopted by various international judicial institutions with the aim of attributing the behavior of separatist groups to the state are analyzed. It was revealed that the standard of strict control allows recognizing an armed group that is under the control of a state as a *de facto* organ of that state, which makes it possible to assign the latter responsibility for all internationally illegal acts of the former. It was established that the application of the standard of effective control is a prerequisite for attributing responsibility to the state for the actions of groups that it directly controlled, and not for all of the latter's activities. It was also clarified that the test of overall control is applied to determine whether a state's control over non-governmental armed groups is a basis for recognizing an armed conflict as international between the state that controls such groups and the state against which they are waging hostilities.

The second chapter «Standards of effective control in the contemporary international law», which consists of four subsections, analyzes the codification of the standard of effective control, its application to the responsibility of international organizations and the state's responsibility for human rights violations.

It was determined that the International Law Commission used the standard of effective control of the International Court of Justice to codify norms regarding attributing responsibility to the state for the actions of irregular groups, individuals or organizations acting under the direction, control or instructions of the state. It is argued that it is necessary to reduce the level of control to assign responsibility to the state, or to develop new standards that will meet the requirements of a wider spectrum of international legal regulation, because the transfer of the standard of effective control beyond the context of international humanitarian law was not uniform.

The role of the standard of effective control in the practice of the European Court of Human Rights is studied. It was found that the ECtHR took a proactive position to fill the gap in the international responsibility of the state in comparison with the International Court of Justice and the International Law Commission, using the standard of effective control in cases of extraterritorial application of the provisions of the ECHR. The effective control of the state over the territory or persons outside its territory, which in the understanding of the ECHR provides for much lower criteria for necessary control, leads to its establishment of jurisdiction over the protection of fundamental human rights and freedoms and the onset of responsibility for their violation.

The features of the application of the effective control standard for attributing responsibility to international organizations are revealed. It was found that the standard of attribution involves only the establishment of the subject responsible for the act – a state, an international organization, or both at the same time. It is justified that the most important thing is not *de jure* control, which is determined by resolutions of international organizations or agreements between the state and an international organization, but *de facto* control, which corresponds to the practice of attributing behavior to the state.

A comparative analysis of the concepts of due diligence and the duty to prevent was conducted and their application as alternatives to the effective control standard was argued. It was found that under the duty to prevent, the state bears international legal responsibility in the event of an illegal act being committed by a person or group, while due diligence by the state exempts it from responsibility, provided that all means are used to prevent the violation, even if in the result it was committed. It is justified that the concepts of the duty to prevent and due diligence can help to overcome the gap in the responsibility of the state, in cases where the standards of effective and overall control do not allow the state to attribute the behavior of private individuals or groups.

The third chapter «Application of the standards of effective and overall control for the purpose of holding the Russian Federation accountable for armed

aggression against Ukraine», which contains three subsections, reveals the specifics of the application of the standards of control to the actions of separatist groups in the east of Ukraine with the aim of attributing their behavior to the Russian Federation.

The decision of the ECtHR in the case «Ukraine and the Netherlands v. Russia» was analyzed, which makes it possible to establish that the Russian Federation exercised effective control over illegal armed groups in the east of Ukraine, which is confirmed by the criteria that the Court applied to conduct the analysis, in particular military, political and economic support for separatists. It was revealed that Russia's effective control over the so-called «DPR» and «LPR» is the basis for establishing jurisdiction over the territories of Ukraine and attributing it responsibility for human rights violations in these territories.

It was established that the Russian Federation exercised overall control over the so-called «DPR» and «LPR», providing them with funding, training, equipment and operational support, as well as participating in the coordination, planning and supervision of military operations. The presence of such control proves the existence of an international armed conflict between Ukraine and Russia since 2014, which makes it possible to apply the relevant norms of international humanitarian law and bring to justice those responsible for their violations, in particular at the International Criminal Court.

Peculiarities of the application of control standards to the analysis of the nature of relations between the state and private military companies have been studied using the examples of Russia and the PMC «Wagner», which allows to establish the legal status of the latter as a participant in the international armed conflict between Ukraine and Russia, as well as to determine the possibility of bringing the Russian Federation to responsibility for violation of norms of international law committed by the PMC. It is argued that the application of the standard of effective control, which makes it possible to establish responsibility for individual violations that were directly carried out under the control of Russia, appears to be the most promising from the point of view of the possibility of holding the Russian Federation responsible for the actions of PMC «Wagner».

Keywords: effective control, responsibility, jurisdiction, armed conflict, interpretation of international legal norms, International Court of Justice, European Court of Human Rights, International Criminal Court, international organizations, human rights, aggression, international humanitarian law, international justice, judicial precedent, Russian-Ukrainian armed conflict.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

Статті, опубліковані у фахових наукових виданнях України:

1. Новашок Д. О. Тести на суворий та ефективний контроль у міжнародному праві. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 1. С. 222-227.
2. Новашок Д. О. Ефективний контроль та відповідальність міжнародних організацій. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 1. С. 243-248.
3. Новашок Д. О. Атрибуція російській федерації відповідальності за діяння ПВК «Вагнер» на території України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2024. № 101. С. 140-146.
4. Новашок Д. О. Контроль у міжнародному праві: поняття та зміст. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 700-703.

Статті, опубліковані у періодичних наукових виданнях інших держав:

5. Novashok D. Ukraine v. Russia in ECtHR: Effective Control and Spatial Jurisdiction. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. Vol. 6, № 58. P. 175-178.

Наукові праці, які засвідчують апробацію результатів дисертації:

1. Новашок Д. О. Екстериторіальна юрисдикція ЄСПЛ: просторова та персональна моделі. *Права людини – пріоритет сучасної держави*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Одеса, 10 грудня 2020 року. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 51-54.
2. Новашок Д. О. Суворий та ефективний контроль у сучасному міжнародному праві: зміст та критерії розмежування. *Причорноморські*

публічно-правові читання: матеріали міжнародної наукової конференції, м. Миколаїв, 10-12 вересня 2021 року. Миколаїв: Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 174-178.

3. Новашок Д. О. Критерії загального контролю у міжнародному праві. *Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорія та практики*: матеріали міжнародної наукової конференції, м. Маріуполь, 24 вересня 2021 року, Маріуполь: ДонДУВС, 2021. С. 292-296.

4. Новашок Д. О. Обов'язок запобігти як альтернатива стандарту ефективного контролю в міжнародному праві. *Восьмі Таврійські юридичні наукові читання*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 16-17 червня 2023 року. Львів-Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 175-178.

5. Новашок Д. О. Здійснення росією загального контролю над «ДНР» в контексті справи про збиття літака МН-17. *Advanced discoveries of modern science: experience, approaches and innovations*: матеріали V Міжнародної науково-теоретичної конференції, м. Амстердам, Нідерланди, 23 лютого 2024 року. Амстердам: International Center of Scientific Research, 2024. С. 99-101.